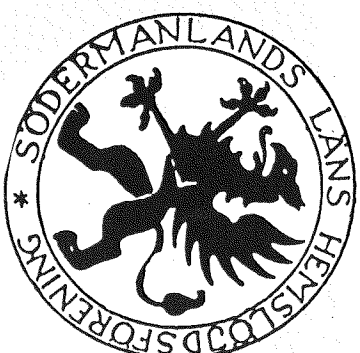
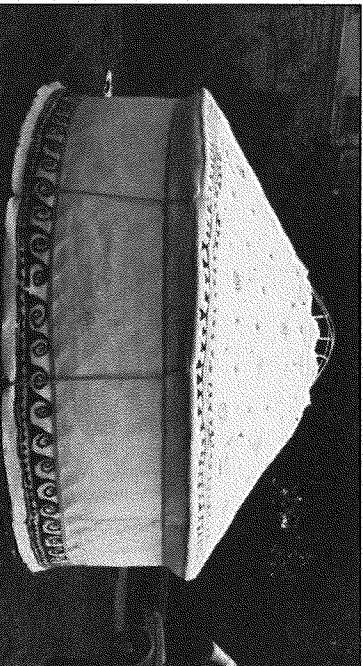

HÄNDELAGE

TIDNING FÖR SÖDERMANLANDS LÄNS HEMSLÖDSFÖRENING

NR 3 1994

JURTAN – EN BLÅSIG HISTORIA

Så heter ett mångkulturellt samverkansprojekt som Södermanlands läns Hemslödsförening påbörjade 1993.

Jurtaprojektet växte fram i den förstudie om sörmäländsk hantverksutveckling som läns hemslöds konsulent Lille-Mor Boman samma år genomförde på uppdrag av hemslödsföreningen, landstinget och länsstyrelsen.

JURTAN – EN UNDERVISNINGSMODELL

Jurtaprojektet har som mål att utveckla en undervisningsmodell som fokuserar samhällsutvecklingen utifrån ett ekologiskt och teknologiskt perspektiv. I olika program, riktade mot barn-ungdom på grundskolan och gymnasiet samt mot vuxna deltagare i fortbildningskurser på företags- och högskolenivå, kommer tekniska och sociala förändringsprocesser att studeras.

Modellens fysiska miljö utgörs av Jurtan - det mongoliska nomadlivet - som illustrerar människans förmåga att utveckla en ekologisk nisch i ett hårt klimat.

Under större delen av vår mänskliga historia har vi varit helt beroende av naturmiljö och klimat-växlingar. Dagens högteknologiska samhälle har däremot endast existerat ett kort ögonblick. Vi glömmer lätt bort att vi befinner oss i en lång utvecklingskedja med rötter i den tidiga stenåldern, där allting en gång började. Stenåldersmänniskan utvecklade enkla och ytterst funktionsdugliga redskap som var behovs- och miljöanpassade. Förändringar, som t. ex. kallare klimat, framtvingade nya uppfinnningar som ledde till bättre levnadsvillkor.

På samma sätt lever vi idag. Med hjälp av ny teknik strävar vi hela tiden efter att vårt samhälle skall fungera bättre och billigare. Det som skiljer oss från stenåldersmänniskan och jordens ursprungsbefolkningar, är att vi i det högteknologiska informa-

tionssamhället gjort oss helt beroende av tekniken och samtidigt tappat kontakten med naturen och de naturliga sambanden.

Vi har med teknikens hjälp byggt upp ytterst komplicerade och sårbara system som, när de upphör att fungera, skapar oöverskådliga problem. Hur många led ska din föda passera innan den hamnar på frukostbordet? Hur många led känner Du till eller kan du ens redogöra för? Hur många av oss klarar idag en kris-situation, t.ex vid ett längre elavbrott? Och klarar industrin framtida miljökrav utan att vi i konsumentledet förändrar vårt konsumtionsmönster?

Ett sätt att börja närma sig dessa frågeställningar, är att studera den teknologi och de konsumtionsmönster som jordens ursprungsbefolkningar utvecklat under en mångtusen-årig utvecklingsprocess.

GRUNDSKOLEN PROGRAMMET

Den del av Jurtaprogrammet som riktar sig till grundskolan är anpassat till den nya läroplanens slöjd- och teknikundervisning men ger också förutsättningar för integration med ämnen som No, So, svenska och bild.

Programmet genomförs i samarbete mellan Södermanlands läns hemslödsförening och Södermanlands museum med stöd av bl a Stiftelsen Kultur i Sörmland och Nämnden för Hemslödsfrågor. Det tar sin början i Konsthallen på Södermanlands museum i Nyköping under tiden 3 sept -30 oktober '94. Samtliga låg- och mellanstadieklaser i Nyköpings och Oxelösunds kommuner inbjuds att delta.

Efter en utvärderingsperiod kommer så Jurtaprogrammet att nomineras i övriga länets kommuner med början läsåret 95/96. Detta föregås av en utbildningsdel för lärare med studiedagar, seminarier och föredrag.

EN KULTURHISTORISK RESA

Programmet är utformat som en kulturhistorisk resa och omfattar dels en dramadell dels en praktisk hantverksdel.

Resan in i Jurtans värld sker i form av ett skådespel i vilket eleverna kan dela både som åskådare och aktörer under ledning av en dramapedagog. Vad vi hoppas att deltagarna upptäcker under resan är hur människor genom årtusenden, med handskicklighet och uppfinningsrikedom, utvecklat och förfinat metoder att överleva och skapa ett dragligt liv. Härigenom förklaras också framväxten av vårt moderna samhälle.

Jurtan berättar också om ett globalt kulturflöde där hantverkstraditioner är en förbindelselänk mellan

människor från olika kulturer. Jurtan fungerar därför också som en mötesplats där barn och vuxna från olika kulturer kan utbyta erfarenheter.

Skådespelet utgör introduktion till den praktiska delen av programmet som är uppdelad i tekniskastationer där eleverna får arbeta laborativt med självhushållets traditionella slöjdtekniker och råmaterial. Laborationerna fokuserar och förklarar olika tekniska och sociala förändringsprocesser.

Utrustningen i Jurtamodellens laborationsdel kan ses som exempel på hur en resursal för laborativ slöjdundervisning skulle kunna vara beskaffad för att uppfylla kraven i den nya läroplanens slöjd- och teknikämnen.

Utbildningsmodeller anpassade till ett vuxensammanhang kommer successivt att utarbetas i samarbete med gymnasiet, högskolan och näringslivet.

VÅR SÖRMILÄ – ETT KREAT

Vår jurta är utformad som en TEATERJURTA - vars yttre och inre miljö, hoppas vi, skall kännas välkomnande och stimulerande. En sörmländsk konstnär, Pia Tibbling Rystadius, har formgivit vår jurta. Pia har arbetat med arkaiska mönsterformer som ger uttryck för de naturliga sambanden mellan universum och livet på jorden.

Självva "jurtabygget" startade under försommarren -93 med djupdykning i tillgänglig litteratur och dokumentation av autentiska jurtor på Folkens museum. Därefter påbörjades tillverkningen av jurtans olika delar. Arbetet med att fylla väggar och tak pågick under en mycket intensiv tovningsvecka i juli -93. Under vin-terhalvåret och senvåren -94 fortsatte så arbetet med att tova mattor, väva 200 meter brickband och tillverka trästommen.

Storleken är identisk med den jurta som finns utställd på Folkens museum och som forslats till Sverige av Gösta Montell, forskare och följelagare till Sven Hedins under hans upptäcktsresor i Yttre mongoliet i början av 1900-talet.

Ni som sett Montells jurta vet att diametern är ungefär fyra meter, takhöjden knappt tre och att de tova de filtsjoken vardera mäter så där en två meter på höjden och mellan fyra till sju meter på längden. Det är med andra ord inget enmansjobb att bygga en jurta.

Tack vare en lång rad mycket duktiga

NDSKA JÜRTA VITETSTÄLT

medarbetare i form av praktikanter, ALU-projektanslällda, personal från Arbetscentrum, och genom ideella insatser från hängivna för- eningsmedlemmar har vi lyckats tillverka en jurtta som troget följer den mongoliska till- verkningstradition som Gösta Montell doku- menterat.

Hur vi gick till väga är noggrant redö- visat i ett kompendium som ingår i lärarhand- ledningen för jurtaprogrammet. Gösta Montell har också på ett fängslande sätt beskrivit mon- golernas seder och bruk i resebildningen "Våra vänner på stäppen"

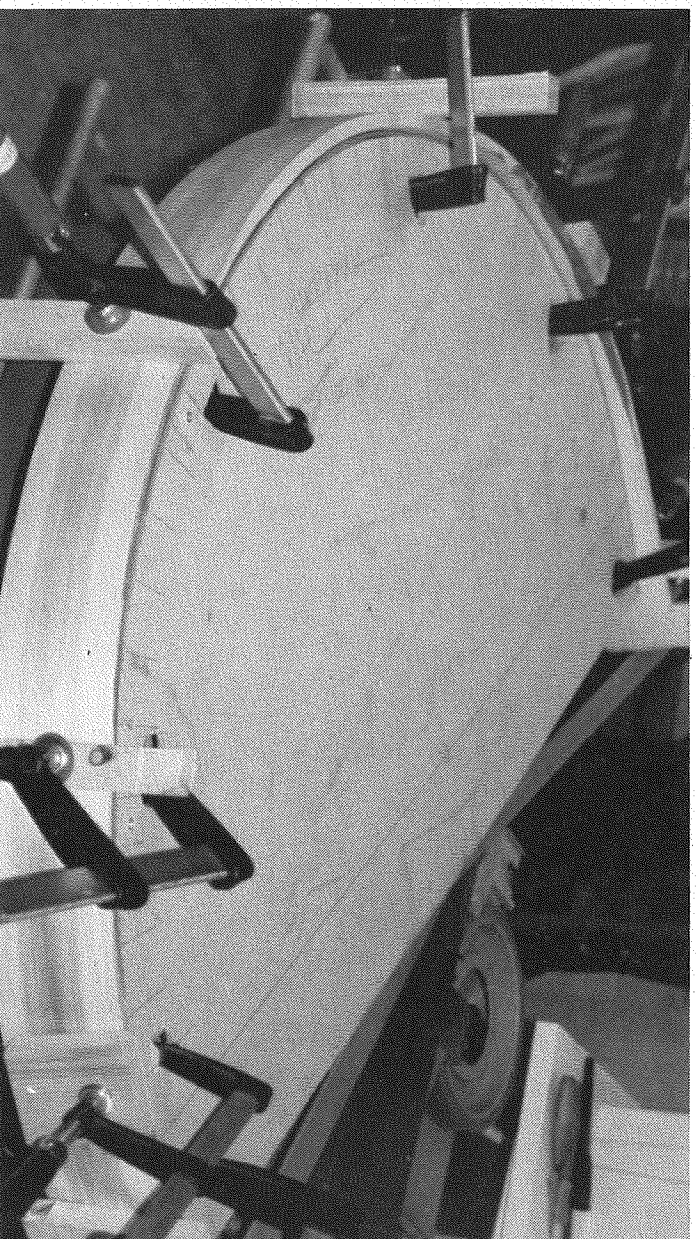
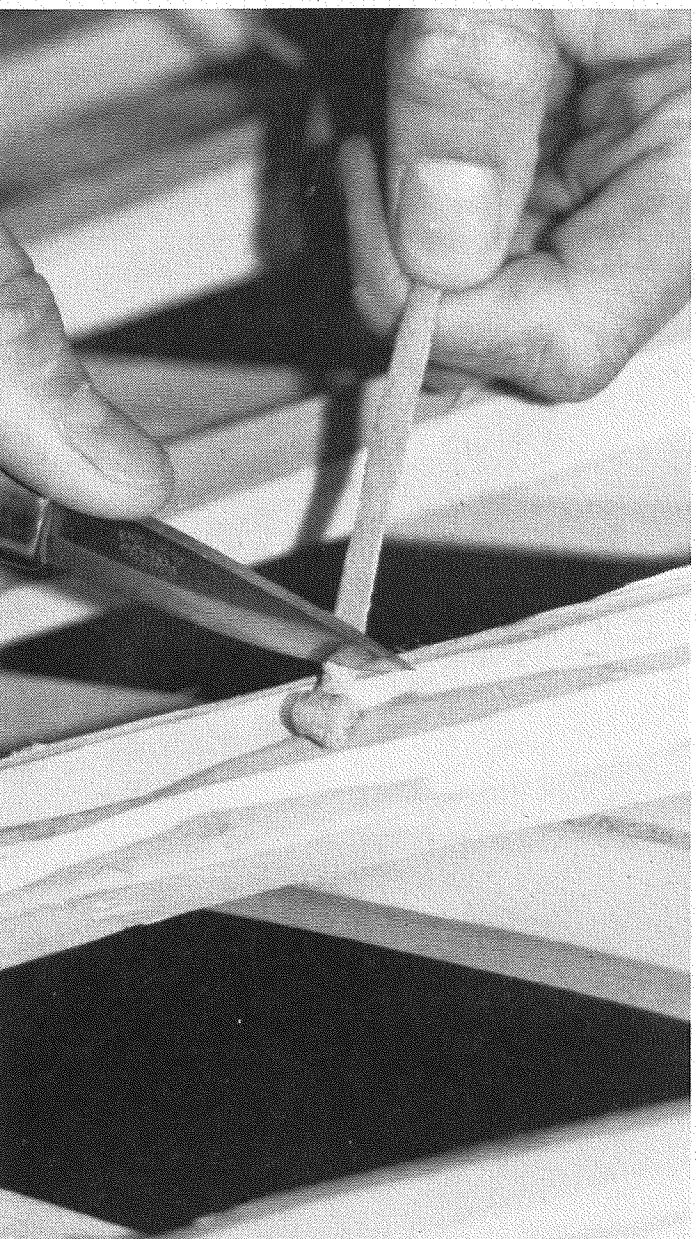
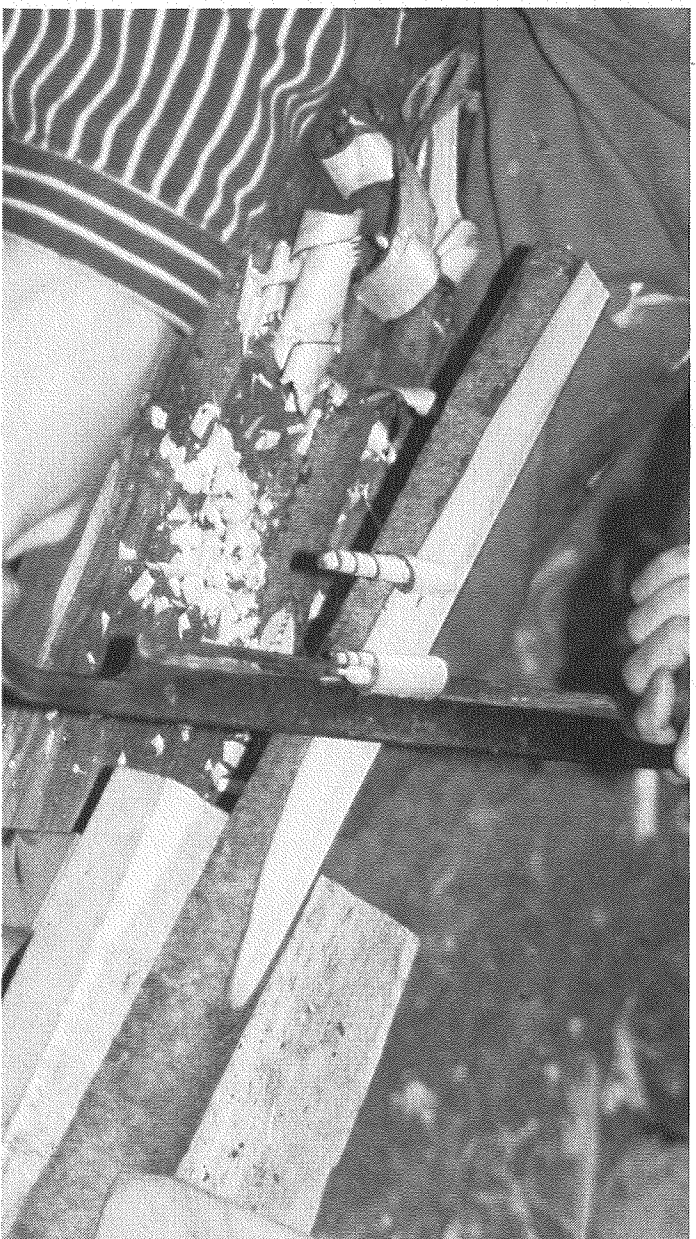
TACK

Ett stort tack till alla som med stor entusiasm och slöjdgllädje genomförde jurtta-bygget!

Pia Tibbling Rystadius, Catarina Turén, Helena Åberg, Ragnhild Söderberg, Ann-Christin Ek- lund, Erna-Lill Lindén, Wivianne Nordberg, Jenny Nordberg, Carola Mähl, Petra Lindblad, Carina Ohlsson, Eva Pettersson, Mikael Lars- son, Urban Rådman, Arbetscentrum

Tack också till personalen på folkens museum som varit mycket tillmötesgående när vi velat gå i näkamp med mudeljurtorna!

Sist men inte minst - ett särskilt tack till Niklas Eriksson som konstruerade jurtans trästomme och ritade skisser-na till kompendiet!

- Vi får aldrig tillåta oss att betrakta vårt kulturella arv som något ovidkommande ur det förlutna. Vi måste i stället värna om vårt arv som en källa till utveckling och originalitet. Vårt kulturella arv är också en förbindelseänk mellan individen och samhället. Ett meddelande som överförs från generation till generation, mellan företrädare och efterträdare, skapar balans och solidaritet mellan människor.-

-Vi kan inte vidmakthålla och utveckla ett humant samhälle om vi inte samtidigt ser till att unga människor är väl integrerade i världen. Förberedda av tidigare generationer, förtrodda med sin rätt att efterträda och att kunna dra nytta av användbar kunskap från det förlutna. Då förmår de verka för samspel, rättvisa och fred.

-Att bibehålla ett levande hantverk är att förvalta ett kollektivt minne och det utgör en viktig del av integrationsarbetet.

-Hantverket förenar människor, genom tidsåldrar och över kulturgränser.

Citat Yves Pelicier, prof.i psykiatri,Paris

TRADITIONENS OSKRIVNA LAGAR

*Utdrag ur "Våra vänner på stäppen"-
kap. Tält och Tältliv (Sthlm. 1934)*

Förf Gösta Montell

-Då en västerlänning skall bygga och inreda ett hem börjar han i regel med att försöka utforma det i fantasien. Han grubblar på rummens läge i förhållande till varandra, på möblernas stil och placering o.s.v. Mongolen är lyckligt fri från alla sådana bekymmer, ty liksom hans fäder i många hundra år förtut följer han endast traditionens oskrivna lagar.

Det mongoliska tältet, eller jurtet, som det i europeisk litteratur

kallas, är utomordentligt väl anpassat för de centralasiatiska stäppernas folk och deras levnadsförhållanden. Vilken lång utvecklingstid måste icke ha föregått, innan alla de konstruktionsdetaljer utbildats, som tillsammans

möjliggjort denna idealiska nomadbostad! Dess goda egenskaper består framför allt däri, att det håller värmen på vintern och är kyligt på sommaren, att det är lätt att flytta men samtidigt så stabilt, att de häftigaste stormar icke kunna rubba det.

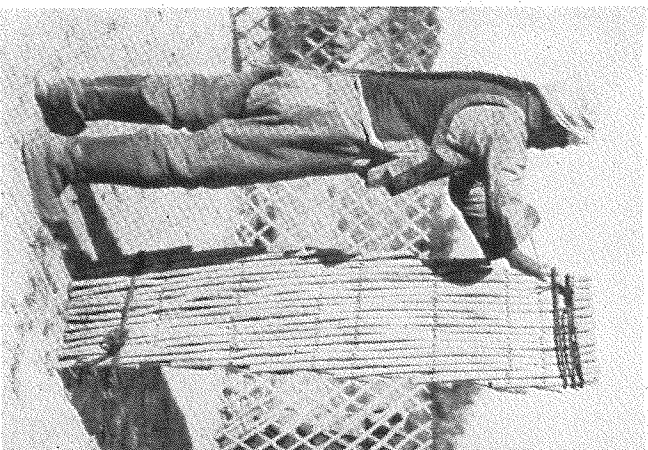
Jurtet är en så betydelsefull detalj i den mongoliska kulturen, att det måste beskrivas närmare. I få ord uttryckt består det av en stomme eller ett gallerverk av trä, som uppbär tjocka filter av fåtull. Stommens anordning är det avgörande och, jag höll på att säga, det genialiska i hela konstruktionen.

Utmärkande för jurtet är att allt utrymme är tillvarataget, att några outnyttjade och obrukbara skrymslen och vrår icke finnas, vilket beror på den höga cirkelrunda väggen. Det är framför allt denna, som väcker vår beundran genom sin effektivitet.

Vid Eisingol hade vi flera gånger tillfälle att närvara vid uppsättning och nedtagning av tält. Särskilt då vårt eget flyttades, kunde jag ingående granska proceduren. Sedan en jämn plats utvalts, som utan vidare behandling utgör golvet, påbörjas väggens resning. Denna består av fyra, fem eller sex "hanas", sektioner, som äro konstruerade som ett dragspel av korsvis lagda ribbor. Hopskjuten är en "hana" icke större, än att den kan bindas vid packsadeln på en kamel, men utdragen bildar den ett galler av ett par meters längd. Vid de båda ribblagens korsningspunkter äro de förenade medelst ett slags tappar av läderrennar. "Hanas" bindas samman med ett grovt rep eller ett band av flätade och hopsyddas kamellullsnören,

så att de bilda en vid, öppen ring, vars fria ändar förenas vid dörramen, som är av trä, och icke söndertages vid flytningar.

För att giva väggen stadga spänner man ett par rep om det hela något nedanför ringens övre kant. En mycket viktig detalj är att "hanas" icke äro raka utan vid tillverkningen erhålla en svag S-form. För att åstadkomma detta värmnas hanakäpparna över en eld och tvingas sedan mellan stolpar och antaga böjningen. Alla käppar till en sektion böra formas på en gång. Storleken av en "hana" räknas efter antalet kors, tologai, huvuden. I allmänhet äro de 10 eller 15, sällan 16 eller 17. Takstolen består av en stor ring av trä, "tono", som korsas av sex

bågar. I ringen äro en tätt rad av håll uttagna, i vilken de övriga ändarna av takkåpparna, "uni", stickas in. De ned-

re ändarna fästas vid spetsarna av "hanas" med en ögla av kamellullsnöre. Det finns flera typer av "tonos", men de bästa, som äro av ett enda trä, sammanböjt till en ring, komma från Ulassutai i Yttre Mongoliet.

Nu är hela stommen klar, och filtarna kunna läggas på. Deras antal, tjocklek och kvalitet är naturligtvis beroende på ägarens välstånd. Väggtillarna placeras först, sedan fildörren och sist takbeläggningen, som krönes av "ureh", den fyrkantiga, med i hörnen fastsydda rep försedda filten, som om natten och i regnväder drages över öppningen i takets mitt. Välbärgade mongoler ha sina jurt täckta med åtminstone två filtlager. Äro filtarna svarta, lappade och tunna, då står det dåligt till med affärena. Hovdingarnas tält bruka vara dekorerade med stora ornament på taket.

Foto: Författaren

REKVIRERA RAPPORT

Lille-Mor Boman redovisning av FÖRSTUDIE ÖVER SÖRMLÄNSK HANTVERKSUTVECKLING ligger till grund för hemsjödsföreningens handlingsprogram för 2000-talet.

I rapporten presenteras vid sidan av Jurtaprojektet även andra förslag till insatser för att generera en kreativ kunskapsutveckling inom hantverkssektorn.

Bl.a. föreslås bildandet av en Akademi för slöjdens och hantverkets teknologi i syfte att stimulera forskning och utbildning.

Ett annat angeläget område som fokuseras i förstudien är marknadens behov av rådgivning och utbildning inom textil- och byggnads-

vårdssektorn i Mälar- Hjälmaregionen. Förstudien presenterar ett konkret förslag till etablering av ett sådant utbildningscentrum på Nynäsmed bl a ett specialvåter för bordslinne och en bygghytta med speciell kompetens för Mälar- Hjälmaregionens mångfascetterade byggnadskultur.

*Rapporten kan rekriteras från Södermanlands läns hemsjödsförening på
tel 0155 -28 18 30 / Priset är 30.-*

PRENUMERERA PÅ
TIDSKRIFTEN HEMSLÖJDEN
- SVERIGES VÄGRASTE OCH
INTRESSANTASTE TIDSKRIFT.
DU FÅR DEN BILLIGARE
SOM MEDLEMT I VÅR
HEMSLÖJDSFÖRENING.

TIDNINGEN HAND LAGET

Redaktion:
Bie Seipel 0159-213 53
Git Palmgren 0157-930 50
Lille-Mor Boman, Helena Åberg,
Helena Tani och Gertrud Sjölin
0155-28 18 30 el -21 29 21
Postadress: Box 138,
611 23 Nyköping

Hör av Dig med uppgifter till
kalendariet och med uppslag
till artiklar och intressanta
ämneselement!